

A nyelvi tanácsadó szolgálat postaládájából

1. rész

Dr. Ludányi Zsófia

MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest

Az MTA Nyelvtudományi Intézetében az ötvenes évektől kezdve folyamatosan működik a nyelvi tanácsadó szolgálat, közkeletű nevén közönségszolgálat, ahová a nyelvhasználók kérdéseik esetén fordulhatnak. Az intézeti közönségszolgálat alapítója, *Lőrincze Lajos* így ír a kezdeti időszakról: „Az Akadémia Nyelvtudományi Intézetében állandóan cseng a telefon. Érdeklődik a középiskolás diák, aki az Akadémia tekintélyére támaszkodva szeretné megnyerni a fogadását; érdeklődnek a szerkesztőségek, hogy minél jobb magyarsággal kerüljön a magyar olvasó kezébe a magyar sajtó” (Lőrincze 1953: 9).

A tanácsadó szolgálat immár évtizedek óta megszakítás nélkül működik, legfeljebb a formája változott. A változatlanul népszerű telefonos tanácsadás mellett az idők folyamán háttérbe szorult a hagyományos postai levelezés, helyette a nyelvhasználók e-mailes formában tehetik fel kérdéseiket a tanacs@nytud.mta.hu címen. (Természetesen a hagyományos postai úton érkezett megkeresésekre is válaszolunk.)

A nyelvi kérdések iránt érdeklődők a lehető legváltozatosabb témákkal keresik meg a közönségszolgálatot. A levélírók, telefonálók folyamatosan reflektálnak a nyelvben bekövetkező változásokra (pozitívan vagy negatívan), véleményezik az új nyelvi formákat, érdeklődnek azok helyes írásmódjáról, kiejtéséről, stílusértékéről stb., esetleg a médiában hallott, olvasott szövegek véleményezését vagy rövidebb-hosszabb szövegek értelmezését kérik (vö. Heltainé 2012).

Új sorozatunkban a Nyelvtudományi Intézet közönségszolgálatának postaládájából válogatunk. Olyan kérdéseket (és válaszokat) adunk közre, amelyek orvosi nyelvi-helyesírási vonatkozásúak.

Kérdés: Az első kérdésem a *tiszti()főorvos* szóra vonatkozik. A helyesírási-ellenőrző szerint a *tiszti* előtagot külön kell írni, de mindenhol, még az ÁNTSZ honlapján is egyben szerepel. Melyik a helyes és miért? – A másik kérdésem, hogy a hosszú, akár 3-4 szóból álló összetett szavaknál, melyeket a hétköznapi nyelvben nem nagyon használunk (orvosi szaknyelvnél betegségek neve például), használhatjuk a már ismert, esetleg szakkönyvekben megtalálható formát?

Válasz: A helyesírási normának megfelelő írásmód: *tiszti főorvos* (de a *tisztiorvos* valóban egybeírandó). Ez az írásmód található az akadémiai helyesírási szabályzat szótári részének 534. oldalán. A kodifikált (szabályok szerint) írásmód nem mindig esik egybe az írásgyakorlattal, mint ahogy most sem (gondolok itt az ÁNTSZ honlapjára).

A másik kérdésére a válasz: a szaknyelvi kifejezések írásmódjára is az általános helyesírási szabályok vonatkoznak (orvosi helyesírási szótár egyébként létezik: Fábián Pál és Magasi Péter szerkesztésében jelent meg 1992-ben, továbbá érdemes ellátogatni a www.orvosinyelv.hu honlapra). Persze előfordul, hogy eltér egymástól a szabályzat szerinti írásmód és az írásgyakorlat,

de ilyen esetekben is az általános helyesírási szabályok a mérvadók (ha a szaknyelvi szabályzat nem tér ki a kérdésre, vagy esetleg nincs is szaknyelvi szabályzat).

Kérdés: Hogyan írandó az *újszíves* / *új szíves beteg* (szívátültetésről, új szívet kapott betegek-ről van szó)? Nem találok rá egyértelmű iránymutatást, hogy egybeírva mint szakkifejezést kellene használni [...], ám sok helyütt látható különírva is. Melyik a helyes írásmód?

Válasz: A különírt formát javasoljuk: *új szíves beteg*. A minőségjelzős szerkezeteket (*új szív*) különírjuk, akkor is, ha a jelzett szóhoz -s képző járul. (A mennyiségjelzős szerkezeteknél – vagyis ahol a jelző számnév – azonban már más szabály érvényesül, ott egybe kell írni a számnévi jelzőt a jelzett szóval, ha a számnév egyszerű szó, maradva a *szív* példánál: *kétszíves, háromszíves*, de: *tizenhárom szíves*.)

Kérdés: Melyik a helyes: *kataraktaműtét* vagy *katarakta műtét*? Hogyan írandó a *szürke + hályog + műtét*?

Válasz: Az első esetben egybeírással érzékeltetjük az összetartozást: *kataraktaműtét*, hiszen összetételről van szó (birtokos jelzői alárendelésről: a *katarakta műtétje*). Érdemes megemlíteni, hogy az Orvosi helyesírási szótár mind a magyaros *katarakta*, mind a latin *cataracta* alakot feltünteti, vagyis az írásmódról van szó. Tetszőlegesen választható mindkét írásmód, de ha magyar utótagot kapcsolunk hozzá, akkor az ún. környezethatás elve miatt célszerűbb a magyaros írásmódot alkalmazni, tehát: *kataraktaműtét*.

A *szürke + hályog + műtét* szabályok szerinti írásmódja a *szürkehályog-műtét*. Az akadémiai helyesírási szabályzat 141. b) pontja alapján: ha egy különírt szókapcsolat (*szürke hályog*) olyan utótagot kap, amely az egész kapcsolathoz járul (*műtét*), az egyébként különírandó részt az új alakulatban egybeírjuk, és ehhez az utótagot – a szótagszámtól függetlenül – kötőjellel kapcsoljuk: *szürkehályog-műtét*.

Kérdés: Hogyan kell helyesen írni? Akik megkapták a járványos gyermekbénulást, a Heine-Medin-kórt, ők a *Heine-Medinesek*. Melyik a helyes a három változatból? *Heine-Medinesek*, *Heine-medinesek* vagy *heine-medinesek*? És azt hogy írjam, hogy: *heinések*? Vagy *Heinések*?

Válasz: A *Heine-Medin-kór* írásmódja így szabályos. Az első írásjel az ún. nagykötőjel, a második normál kötőjel. A szabályzat 264. b) pontja szerint két vagy több tulajdonnév (személynév, földrajzi név stb.) kapcsolatát nagykötőjellel érzékeltetjük, jelen esetben is erről van szó. (Az orvosi nyelvben egyébként számos olyan betegség van, amely a betegség leírójáról kapta a nevét; ha több személy nevéhez köthető, akkor a személyneveket nagykötőjellel kapcsoljuk egymáshoz. Hasonló példák az Orvosi helyesírási szótárból: *Herxheimer-Pick-betegség*, *Schwartz-Bartter-szindróma*.)

A melléknévképzős alakok helyesírása a következőképpen alakul. Az -s melléknévképző miatt a nagy kezdőbetűből kicsi lesz, a nagykötőjelet megtartjuk, és a toldalékot közvetlenül kapcsoljuk a második névhez: *heine-medines*. Ha a rövid formát használjuk, akkor is kis kezdőbetűvel írjuk, a toldalékot közvetlenül kapcsoljuk, továbbá a szó végi -e toldalék megnyúlását (a kiejtésben é lesz az e-ből) írában is jelöljük, így tehát: *heinések*.

Összefoglalás: Láthatjuk, hogy a nyelvi tanácsadó szolgálathoz érkező, orvosi szaknyelvi vonatkozású kérdések szinte mindegyike helyesírással kapcsolatos, azon belül is többnyire a különírás-egybeírás, illetve a kötőjelhasználat szokott gondot okozni, akárcsak az általános, köznyelvi (nem szaknyelvi) írásgyakorlatban. ■

Irodalom

1. Fábrián Pál, Magasi Péter. Orvosi helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó – Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár. Budapest, 1992.
2. Heltainé Nagy Erzsébet. Nyelvhasználati minősítések, a helyes-helytelen a tanácsadói gyakorlatban. *Magyar Nyelvőr* 2012; 4: 394-406.
3. Lőrincze Lajos. Nyelv és élet. Művelt Nép Könyvkiadó, 1953.